SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

O‘ZBEKISTONDA O‘LIM JAZOSINING BEKOR QILINISHI: HUQUQIY ASOSLARI VA TARIXIY AHAMIYATI

Jumayeva Sevinch

Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi yo‘nalishi, 323-26-guruh talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosining bekor qilinishi, ushbu tarixiy-huquqiy islohotning sabablari, konstitutsiyaviy asoslari hamda inson huquq va erkinliklarini ta’minlashdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, o‘lim jazosi o‘rniga joriy etilgan jazolar va ularning huquqiy mohiyati tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar

O‘zbekiston Respublikasi, Konstitutsiya, o‘lim jazosi, yashash huquqi, inson huquqlari, umrbod ozodlikdan mahrum qilish, huquqiy davlat, adolat.

Inson hayoti — oliy qadriyat.

Kirish

Inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash har qanday demokratik davlatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Insonning yashash huquqi esa barcha huquq va erkinliklar orasida alohida o‘rin egallaydi. Chunki inson hayoti uning boshqa huquqlaridan foydalanishi uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida ham inson hayoti, sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, mamlakatimizda o‘lim jazosining bekor qilinishi muhim tarixiy va huquqiy islohotlardan biri bo‘ldi.

O‘lim jazosining bekor qilinishi nafaqat jinoyat qonunchiligidagi o‘zgarish, balki insonparvarlik, adolat va inson huquqlariga hurmat tamoyillarining amalda qaror topishiga xizmat qilgan muhim qadamdir.

O‘lim jazosining bekor qilinishi tarixi

O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosini bekor qilish masalasi davlatning huquqiy-demokratik rivojlanishi jarayonida muhim ahamiyat kasb etdi.

2005-yil 1-avgustda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3641-sonli «O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosini bekor qilish to‘g‘risida»gi Farmoni qabul qilindi. Ushbu Farmonga muvofiq, 2008-yil 1-yanvardan boshlab mamlakatimizda o‘lim jazosi jinoiy jazo turi sifatida bekor qilindi.

O‘lim jazosi o‘rniga umrbod ozodlikdan mahrum qilish va uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilish jazolari joriy etildi. Mazkur islohot O‘zbekiston jinoyat qonunchiligini insonparvarlashtirish, shaxsning yashash huquqini himoya qilish va sud-huquq tizimini yanada takomillashtirish yo‘lidagi muhim qadam bo‘ldi.

2007-yil 11-iyulda o‘lim jazosi bekor qilinishi munosabati bilan ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risidagi O‘RQ-99-sonli Qonun qabul qilindi. Ushbu qonun orqali jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligiga tegishli o‘zgartirishlar kiritildi.

O‘lim jazosining bekor qilinishining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari

O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosining bekor qilinishi, eng avvalo, insonning asosiy huquqlarini himoya qilish tamoyiliga asoslanadi.

2023-yil 30-aprelda umumxalq referendumi orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25-moddasida yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqi ekanligi belgilangan. Mazkur moddada: «O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosi taqiqlanadi», degan qoida mustahkamlangan.

Bu norma inson hayotining oliy qadriyat ekanligini anglatadi. Ya’ni davlat hech qanday holatda o‘lim jazosini jinoiy jazo chorasi sifatida qo‘llashi mumkin emas.

Konstitutsiyaning 26-moddasida insonning sha’ni va qadr-qimmati daxlsizligi, hech kim qiynoqqa solinishi, zo‘ravonlikka yoki boshqa shafqatsiz, g‘ayriinsoniy muomala va jazoga duchor etilishi mumkin emasligi belgilangan. Demak, o‘lim jazosining taqiqlanishi insonparvarlik va inson qadr-qimmatini hurmat qilish tamoyillari bilan chambarchas bog‘liqdir.

O‘lim jazosi o‘rniga joriy etilgan jazolar

O‘lim jazosi bekor qilingandan so‘ng uning o‘rniga jinoyat qonunchiligida umrbod ozodlikdan mahrum qilish hamda uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilish jazolari joriy etildi.

Umrbod ozodlikdan mahrum qilish — mahkumni jamiyatdan muddatsiz ajratishni nazarda tutuvchi favqulodda jazo chorasi hisoblanadi. U qonunda belgilangan og‘ir jinoyatlar uchun qo‘llaniladi.

Uzoq muddatli ozodlikdan mahrum qilish esa qonunda belgilangan ayrim og‘ir jinoyatlar uchun yigirma yildan ortiq, lekin yigirma besh yildan ko‘p bo‘lmagan muddatga tayinlanadi.

Bu jazolarning joriy etilishi bir tomondan jamiyat xavfsizligini ta’minlashga, ikkinchi tomondan esa insonning yashash huquqini saqlab qolishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, sud tomonidan tayinlanadigan jazo qonuniylik, adolatlilik va insonparvarlik tamoyillariga muvofiq bo‘lishi lozim.

O‘lim jazosining bekor qilinishining jamiyat hayotidagi ahamiyati

O‘zbekistonda o‘lim jazosining bekor qilinishi bir qancha muhim ijobiy natijalarga olib keldi.

Birinchidan, insonning yashash huquqi davlat tomonidan yanada kuchli konstitutsiyaviy himoya qilindi.

Ikkinchidan, sud-huquq tizimida insonparvarlik tamoyillarini mustahkamlashga imkon yaratildi.

Uchinchidan, sud xatosi yoki noto‘g‘ri hukm chiqarilishi oqibatida inson hayotidan mahrum bo‘lishining oldini olishga xizmat qiluvchi muhim kafolat yaratildi. Chunki o‘lim jazosi ijro etilganidan keyin hukmni qayta ko‘rib chiqish orqali inson hayotini tiklashning imkoni bo‘lmaydi.

To‘rtinchidan, O‘zbekistonning xalqaro miqyosda inson huquqlariga hurmat bilan qaraydigan davlat sifatidagi huquqiy tamoyillari mustahkamlandi.

Beshinchidan, jamiyatda inson hayoti va qadr-qimmatining oliy qadriyat ekanligi haqidagi tushunchani rivojlantirishga zamin yaratildi.

O‘lim jazosini bekor qilishda inson huquqlarining o‘rni

Inson huquqlari zamonaviy huquqiy davlatning asosiy mezonlaridan biridir. Har bir inson tug‘ilganidan boshlab yashash, erkinlik, sha’n va qadr-qimmatga ega bo‘ladi.

Jinoyat sodir etgan shaxs ham qonun bilan belgilangan huquqlardan butunlay mahrum etilmaydi. U sodir etgan jinoyati uchun qonuniy tartibda javobgarlikka tortiladi, biroq uning inson sifatidagi yashash huquqi saqlanib qoladi.

O‘lim jazosining bekor qilinishi aynan shu huquqiy yondashuvning amaliy ifodasidir. Bu islohot jinoyatchilikka qarshi kurashish bilan birga, inson huquqlarini himoya qilish ham davlatning muhim vazifasi ekanligini ko‘rsatadi.

Shuni ham ta’kidlash kerakki, o‘lim jazosining bekor qilinishi og‘ir jinoyatlar uchun javobgarlik bekor qilindi degani emas. Aksincha, bunday jinoyatlar uchun qonunda belgilangan qat’iy jazolar qo‘llaniladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosining bekor qilinishi mamlakatimiz tarixidagi muhim demokratik va huquqiy islohotlardan biri hisoblanadi. 2008-yil 1-yanvardan boshlab o‘lim jazosining bekor qilinishi insonning yashash huquqini himoya qilishda yangi bosqichni boshlab berdi.

Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 25-moddasida o‘lim jazosining qat’iy taqiqlanishi ushbu islohotning mustahkam konstitutsiyaviy kafolati hisoblanadi.

Menimcha, o‘lim jazosining bekor qilinishi insonparvarlik, adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarining muhim ifodasidir. Chunki har qanday jinoyat uchun qonuniy javobgarlik mavjud bo‘lishi kerak, biroq inson hayoti eng oliy qadriyat sifatida e’zozlanishi lozim.

Shunday ekan, ushbu tarixiy qaror O‘zbekistonda inson huquqlari va erkinliklarini ta’minlash, huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish yo‘lidagi muhim qadam bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 1-avgustdagi PF-3641-sonli «O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosini bekor qilish to‘g‘risida»gi Farmoni.

3. O‘zbekiston Respublikasining 2007-yil 11-iyuldagi O‘RQ-99-sonli Qonuni.

4. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.

5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2007-yil 14-noyabrdagi 15-sonli qarori.

6. LexUZ — O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi: www.lex.uz.

7. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining rasmiy portali: www.constitution.uz.